

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлёзма ҳуқуқида
УДК: 336.33 М (575.1)

ҚАРШИЕВ ДАНИЯР ЭШПУЛАТОВИЧ

ЭКСПОРТНИ МОЛИЯВИЙ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ
ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий
даражасини олиш учун ёзилган

ДИССЕРТАЦИЯСИ

Илмий раҳбар: иқтисод фанлари
доктори, проф. Альмардонов М.И.

Тошкент - 2022

МУНДАРИЖА

КИРИШ		3
I-БОБ	ЭКСПОРТНИ МОЛИЯВИЙ Қўллаб-қувватлаш тизимининг назарий-ҳуқуқий асослари	
	1.1-§. Экспортни молиявий қўллаб-қувватлашнинг зарурлиги, моҳияти ва вазифалари	14
	1.2-§. Экспортни давлат томонидан молиявий қўллаб-қувватлаш шакллари ва инструментларининг концептуал асослари	19
	1.3-§.Экспортни молиявий қўллаб-қувватлаш тадбирлари самаралари	43
	1.4-§. Экспортни молиявий қўллаб-қувватлаш юзасидан давлатнинг самарали тадбирларига оид хориж тажрибалари	57
	Биринчи боб бўйича хулосалар	59
II-БОБ.	ЎЗБЕКИСТОНДА ЭКСПОРТНИ МОЛИЯВИЙ Қўллаб-қувватлаш тизимининг жорий ҳолати таҳлили	
	2.1-§.Ўзбекистонда экспорт фаолиятини молиявий қўллаб-қувватлаш тизими	60
	2.2-§.Экспортга кўрсатилаётган молиявий хизматлар таҳлили	77
	2.3-§.Экспорт устуворлиги асосида ташки савдо балансини баҳолаш натижалари ҳамда интенсив экспорт имкониятлари таҳлили	85
	2.4-§.Интенсив ва экстенсив экспорт ўсишининг иктисодиётга таъсирини баҳолашнинг эконометрик модели	97
	Иккинчи боб бўйича хулосалар	104
III-БОБ.	ЎЗБЕКИСТОНДА ЭКСПОРТНИ МОЛИЯВИЙ Қўллаб-қувватлаш тизими самарадорлигини ошириш йўллари	
	3.1-§.Экспортни молиявий қўллаб-қувватлаш тизими самарадорлигини оширишнинг концептуал асослари	107
	3.2-§.Экспортга кўрсатиладиган молиявий хизматларни такомиллаштириш йўналишлари	113
	Учинчи боб бўйича хулосалар	124
	ХУЛОСА	127
	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	132
	ИЛОВАЛАР	144

КИРИШ

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурлиги. Жаҳон иктисодиётида етакчи ўрин тутадиган мамлакатлар тажрибаси исботлаб бермоқдаки, мамлакат рақобатдошлиги интеграцияни чуқурлаштиришнинг янги методларини қўллаш асосида иктисодий ўсишни рағбатлантиришда экспорт салоҳиятини оширишга тўлалигича боғлиқдир. “Дунё бозорига экспорт қилинган илмий ҳажмдор маҳсулотларнинг 36 фоизи АҚШ, 30 фоизи Япония, 22 фоизи Хитой давлатига тўғри келади. Ҳар бир миллион аҳоли сониганисбатан инновацион маҳсулот экспортида банд бўлган илмий ходимлар сони бўйича 1-ўринда Исроил 8250 нафар, 2-ўринда Жанубий Корея 7113 нафар, 3-ўринда эса Япония 5210 нафарни ташкил этади”¹. Бу эса, фаол, интенсив экспортнинг устувор кўриниши бўлмиш самарали инновацион маҳсулотлар экспорти ўсишини рағбатлантириш тизимини шакллантириш ва ривожлантириш сингари муҳим масалаларни ҳал этиш заруратини келтириб чиқаради.

Жаҳонда иктисодиётнинг глобаллашуви шароитида экспортнинг иктисодий ўсишга ижобий таъсирини молиявий қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш бўйича олиб борилаётган илмий тадқиқотларда экспортни қўллаб-қувватлашнинг замонавий услубларини қўллаш, янги восита ва манбалардан фойдаланиш, янги инновацион маҳсулот ва технологиялар турларини яратиш ва экспортини йўлга қўйиш, замонавий юқори самарадорликка эга инновацион маҳсулотлар экспортини рағбатлантиришга йўналтирилган илмий изланишларга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Амалга оширилаётган изланишларда давлатнинг экспортни қўллаб-қувватлашнинг самарали молиявий механизмларини такомиллаштиришнинг назарий-услубий асосларини ишлаб чиқиш бу соҳадаги илмий тадқиқотларнинг устувор йўналишлари ҳисобланади.

Ўзбекистон экспортни молиявий қўллаб-қувватлаш тизимининг ҳозирги замон моделига ўтиши учун ҳамма зарур шароитларга эга. Бу модель “ишлаб

¹ <https://www.worldbank.org.08-8765-45>- Итоги мирового экспорта результатов инновационной деятельности.

чиқариш қувватларидан ва кенг турдаги хом ашё, шунингдек, меҳнат ресурслари мавжуд бўлган ҳамда ташқи бозорларда рақобатбардош бўлган юқори қўшилган қийматга эга маҳсулотларни ишлаб чиқаришни таъминловчи афзалликлардан тўлиқ ҳажмда фойдаланишга, экспорт қилувчи корхоналар фаолиятини молиявий қўллаб-қувватлаш воситаларини ривожлантиришга, экспортolni ва экспортни молиялаштириш механизмларини яратишга, узок муддатли барқарор ташқи бозорларни шакллантириш ва хорижда ташқи савдо инфратузилмасини яратишга етарли даражада эътибор қаратишга, ҳар хил хизмат турлари экспортини ташкил қилиш ва илгари суриш бўйича тизимли ишларни амалга оширишга, уларни кўрсатиш учун зарур инфратузилмани ривожлантиришга² ҳамда вужудга келтирилган экспорт салоҳиятидан кенг ва самарали фойдаланиш, экспорт таркибидаги ижобий тенденцияларни таъминлаш, экспортнинг хом-ашё экспортига ва давлат буюртмаларини мажбурийлик асосида ижро этишга асосланган экстенсив ва пассив туридан унинг фаол, интенсив турига ўтишга асосланади. Бу жараён мамлакатимизнинг жаҳон бозорида ўзининг тегишли ўрнини эгаллашига ва ўзининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш даражасига кўра ривожланган давлатлар қаторига кириб боришининг зарур шарти ва мустаҳкам пойдевори сифатида хизмат қилади. Экспортнинг иқтисодий ўсишга ижобий таъсирини оширишнинг муҳим аҳамиятига қарамай, уни молиявий қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштиришнинг кўпгина назарий ва амалий жиҳатлари етарли даражада ўрганилмай қолмоқда. Бу борада Янги Ўзбекистон шароитида³ мамлакат ривожланиш истиқболларида экспортнинг иқтисодий ўсишга ижобий таъсирини молиявий қўллаб-қувватлашнинг самарали восита ва усулларида фойдаланиш масалалари тадқиқ этилмаган. Мазкур вазифаларнинг самарали ижроси мамлакатимизнинг 2022-2026 йиллардаги ривожланиш истиқболларида экспортнинг иқтисодий ўсишга ижобий

2 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 20 декабрь қарори. «Экспортга қўмаклашиш ва уни рағбатлантиришни кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида».

3 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “Янги Ўзбекистоннинг 2022-2026 йилларга мўлжалланган Тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги №ПФ-60-сонли Фармони.